

REFORMNÉ PROCESY - TRHLINY V TOTALITNOM MONOLITE

ANDREJ KOPČOK, Filozofický ústav SAV, Bratislava

KOPČOK, M.: The Processes of Reformation in Slovak Philosophy: Rifts in a Totalitarian Monolith
FILOZOFIA 57, 2002, No 10, p. 683

During the monopoly of Marxist-Leninist philosophy in Slovakia the critical opinions and reformation attempts played an important role. Although rooted in the ruling doctrine, they in fact transcended it. The first reformation stream appeared in the frame of historical studies of Slovak philosophy as soon as in the first half of the 1950s. It stood up against the interpretation of Marxist philosophy by a Russian philosopher Zhdanow, especially against his vulgarizing sociological and historical-philosophical scheme. The orthodox Marxist-Leninists together with the leadership of the Communist party rejected the reformation processes as the deflexions from the "genuine Marxist philosophy". The critical philosophers showed the dogmatic unfruitfulness of the Stalinist philosophy, they supported the rationalist tendencies within Marxism, rejected the reducing the culture to class struggle, the philosophy to the the struggle between materialism and idealism etc. They disintegrated the official philosophy from inside and pursued the criticism of social and political situations as such.

Možno sa to javí ako paradox, avšak komplexnejší a nepredpojatý historicko-filozofický výskum filozofického diania u nás v päťdesiatych rokoch, pre ktoré je príznačné nastoľovanie dominácie a monopolného postavenia marxisticko-leninskej filozofie, prináša nadostač dôkazov aj o tom, že takmer súčasne s týmto procesom politicko-ideologickej vulgarizácie filozofie vznikol veľmi skoro aj jeho protiklad. Mám na zreteli opozičné postoje a kritické názory, ktoré sa v rámci začínajúceho sa výskumu dejín národnej filozofie objavili už v druhom roku po známej I. konferencii o súčasnom stave filozofie na Slovensku. Počas niekoľkých rokov sa tieto postoje a názory dotvorili do podoby kritického reformného prúdu, teda do podoby fenoménov, ktoré sú v súčasnosti v popredí našej pozornosti.

Pri tejto príležitosti sa pokúšam najmä o nasledovné:

Po prvé, hľadám odpoveď na otázku, prečo v zápase o určité predpoklady autentického filozofického myslenia v časoch monopolného postavenia marxisticko-leninskej filozofie na Slovensku nadobúdali osobitný význam práve kritické názory a procesy, tzv. reformné procesy, vznikajúce a rozvíjajúce sa na pôde a v rámci tejto filozofie.

Po druhé, na prípade filozofického diania na Slovensku v päťdesiatych rokoch, na prípade vzniku prvého reformného prúdu v slovenskej filozofii snažím sa poukázať na vtedajšie možnosti a medze kritického myslenia v rámci vládnucej filozofie, na opakujúce sa spôsoby riešenia konfliktov vznikajúcich medzi kritickými filozofmi a politicko-straníckymi štruktúrami.

Napokon, v záverečnej časti príspevku prezentujem niektoré názory na osobitosti a historicko-filozofický význam reformných procesov v našej nedávnej minulosti.

Okolnosti vzniku kritických názorov a reformných procesov. Širší kontext vzniku spomínaných kritických postojov a názorov, dotvárajúcich sa následne do reformných procesov, treba hľadať u nás predovšetkým v situácii po spomínanej I. konferencii o súčasnom stave filozofie na Slovensku, ktorú Vedecká rada ÚV KSS zvolala na 20. novembra 1950. Pripomeniem veľmi stručne dôsledky jej rokovania a následnej realizácie jej záverov.

Po prvé, rokovanie konferencie a uskutočňovanie jej smerníc boli tvrdými vonkajšími zásahmi do vtedajšej tradičnej štandardnej štruktúry filozofie, foriem rozvoja a zmyslu filozofickej práce. Konferencia zavrholá výsledky a úroveň, ktoré sa vo filozofii na Slovensku dosiahli v 20-tych, a najmä v 30-tych rokoch, keď sa v kontakte so svetovým filozofickým dianím formovali už osobnosti, ktoré nielenže recipovali svetové filozofické myslenie, ale demonštrovali už aj svoju pripravenosť a schopnosť pôvodnej tvorby. Už pred konferenciou opustili filozofický život na Slovensku a v strachu pred politickým prenasledovaním emigrovali viacerí predstavitelia náboženskej filozofie (N. O. Losskij, A. Polakovič, J. Dieška). Do vnútornej emigrácie odišiel S. Štúr atď. Namiesto tvorivej práce mali sa vydávať a študovať diela sovietskych filozofov atď. Vo vývine slovenskej filozofie vznikla tak ďalekosiahla diskontinuita.

Po druhé, likvidovaná bola autonómnosť a sloboda filozofie a jej diferencovaná funkcia v spoločnosti, ako sa dotvorila a chápala v jej dejinách, bola nahradená straníckosťou, angažovanosťou pre politické ciele. Nastúpilo stranícke dirigovanie filozofie.

Po tretie, podriadením filozofickej práce stranícko-štátnym štruktúram, jej prispôbením ich potrebám, jej novou inštitucionalizáciou a včlenením do straníckej ideológie sa budúcnosť takmer celej filozofie na Slovensku rovnako ako v ďalších krajinách sovietskeho bloku na desiatky rokov spojila s budúcnosťou komunistickej politiky a ideológie, a to tak s jej vzostupmi, ako aj s jej následnými krízami a pádmi.

Napokon, azda najnegatívnejšou stránkou nastoleného monopolného postavenia marxisticko-leninskej filozofie bolo odmietnutie plurality filozofických smerov. Po filozofickej konferencii nadobudla **filozofická scéna na Slovensku** asi takúto podobu: **Celá patrila marxisticko-leninskej filozofii, jedine povolenej, oficiálne podporovanej a šírenej filozofie.** Mimo scény, v emigrácii a bez vplyvu na domáce dianie, pôsobilo zopár náboženských filozofov, kým sa ich väčšia časť utiahla do vnútornej emigrácie. **Práve za takýchto okolností zvláštny význam nadobúdali kritické názory na niektoré filozofické problémy, pokusy o určité korektúry formúl a neskôr i o fundamentálnejšie reformy oficiálnej marxisticko-leninskej filozofie,** spájajúce sa postupne do ucelenejších opozičných prúdov. Práve tým, že sa ich nositelia hlásili k marxistickej filozofii bez ohľadu na to, či ich súhlas s touto filozofiou bol skutočný, alebo len deklaratívny, **nadobúdali tieto názory a prúdy určitú legitimitu,** mohli sa, i keď s nemalými problémami, publikovať, a to aj vtedy, keď boli oficiálne kritizované a ich nositelia existenčne ohrozovaní.

O kompromise medzi filozofiou a doktrínou. Medzi vládnuou doktrínou a filozofiou vznikol tak za zložitých spoločensko-politických okolností určitý kompromis. Výstižne ho teoreticky reflektoval belehradský filozof Milorad Belančič, ktorý sa v súvislosti s fenoménom filozofie okolo Praxisu - typickým prípadom reformného prúdu - zaoberal vzťahom filozofie a komunistickej doktríny. Zdôrazňujúc myšlienku, že autentická filozofia sa v daných podmienkach stáva možnou iba vo chvíli, **keď vedie k prekročeniu svojej funkcionálnej zakotvenosti vo vládnucom kóde doktríny**, píše: "Prvé filozofické kroky vo vonkajšom 'objektívnom' zmysle, ktorý definuje globálna situácia, sa u nás mohli realizovať iba tak, že sa plne akceptoval vládnucci kód doktríny. Každé stávanie sa 'na druhú stranu' neznamenovalo v tých ťažkých časoch prakticky iba výzvu prejsť do utópie, ale aj najnebezpečnejšie existenčné riziko... V situáciách, v ktorých neexistujú radikálne riešenia, máme ešte vždy možnosť tých kompromisných... Kompromis medzi filozofiou a vládnuou (marxistickou) doktrínou bol možný v dvoch podstatne odlišných podobách: a) na škodu filozofie, teda ako oficiálny marxizmus, a b) v jej prospech, respektíve ako **kritický marxizmus, ktorý prekračuje svoje východisko v doktríne...**" ([1], 58)

Domnievam sa, že takéto vymedzenie okolností a predpokladov vzniku kritických názorov a prúdov ústiacych do reformných procesov v rámci vládnucej marxisticko-leninskej filozofie má všeobecnejšiu platnosť a je inšpiratívne aj pre historicko-filozofický výskum, ktorý u nás zatiaľ, žiaľ, absentuje. Kritika obsiahnutá v spomínaných názoroch a prúdoch nebola až taká radikálna (napríklad absolútne negujúca marxizmus), akú by ju niektorí, najmä súčasní radikáli, chceli vidieť. Bola však dosť radikálna na to, aby zvnútra poukazovala na slabé stránky a nedokonalosť filozofie vládnucej doktríny a narušovala tak monolit totalitného systému.

Napokon uvediem v tejto súvislosti ešte jednu poznámku.

Skutočnosť, že reformné procesy, o ktorých tu hovoríme, vznikali na pôde oficiálnej filozofie a že ich cieľom bola revízia tejto filozofie, vyvoláva niekedy zdanie, akoby boli iba vecou marxistických filozofov. Prehliada sa pritom ich všeobecná stránka, a síce to, že za daných okolností sa stávali pohybovou formou otvárajúcou možnosti aj pre iné, nemarxistické myšlienkové pohyby, tendencie. **V podmienkach, keď otvorený odpor proti marxistickej ideológii vrátane jej filozofie nebol možný a ani neexistoval, mohli mať nielen snahy tých, čo princípy marxistickej filozofie prijímali, ale i snahy tých, čo ju vnútorne odmietali a nemali dost' možností a síl na to, aby sa proti nej postavili, iba revizionistickú podobu.** Istý poľský autor sa v tejto súvislosti výstižne vyjadril v tom zmysle, že revizionizmus nebol iba fragmentom osobného života niekoľkých jednotlivcov, "ale aj ohnivkom našich spoločných dejín", že vládnuca filozofia a ideológia vôbec sa vtedy "podkopávala najmä prostredníctvom revizionizmu, rozhodne sa nemohla podkopať bez revizionizmu" ([2], 3). Nič iné totiž vo vtedajšom verejnom filozofickom živote nebolo možné a ani neexistovalo.

Kritika Ždanovovej historicko-filozofickej koncepcie a vznik prvého reformného procesu v slovenskej filozofii. Za obdobie reformných procesov, o ktorých tu hovoríme, považujú sa oprávnené najmä 60-te roky minulého storočia. Všeobecne sa usudzuje, že sú produktom krízových javov vtedajšieho štádia komunistického hnutia, že

sú dôsledkom krachu stalinskej politickej praxe a teórie vrátane filozofie, že pôdu pre ich zrod a rozvoj vytvoril najmä ideologický "odmäk" po 20. zjazde sovietskych komunistov. Vtedy nastala i známa konjunktúra "neomarxizmu", "novej ľavice" a podobne, keď sa do popredia dostáva požiadavka tzv. otvoreného marxizmu. V každej krajine i v každom filozofickom prostredí mali tieto javy osobitné zameranie, avšak rozdielna bola úroveň kritiky a pokusov o reformy, čo vyplývalo z pestrosti ich predpokladov. K týmto predpokladom patrila nielen celková duchovná úroveň krajiny, ale i kultúrno-teoretická úroveň komunistickej elity. Keď išlo o filozofiu, tak takým predpokladom bola okrem iného najmä jej dlhodobá i aktuálna orientácia a celková odborná úroveň filozofie, ako aj bohatstvo a kvalita príslušnej filozofickej tradície.

Pre kritiku oficiálnej marxisticko-leninskej filozofie v slovenskej filozofii je charakteristické, že sa jej **začiatky objavujú relatívne skoro, ešte pred 20. zjazdom sovietskych komunistov**, teda pred vznikom spomínanej priaznivej atmosféry, ktorú v ideologickej a kultúrnej sfére vyvolali začiatky kritiky stalinizmu na tomto zjazde. Ich zárodok sa nachádza v rámci prvých pokusov o uplatnenie známej Ždanovovej schémy dejín filozofie v interpretácii dejín slovenskej filozofie, keď sa táto historicko-filozofická schéma dostáva do konfliktu so zložitou slovenskou filozofickou minulosťou. Bolo to v roku 1952, keď autorka programového článku *Kolektívna úloha slovenských filozofických pracovníkov* E. Segéňová-Várossová pripustila, že sa národné dejiny filozofie budú sledovať nielen ako boj materializmu a idealizmu, ale aj "ako dejiny boja pokrokovjšieho s reakčným v samom idealistickom tábore" ([3], 25). Táto zdanlivo nevinná a bezvýznamná formulácia skrývala totiž v sebe diferencujúci pohľad na idealistickú filozofiu, aký sa v oficiálnej filozofii nepredpokladal, a preto znamenala začiatok desaťročia trvajúcich sporov.

Ďalšou pozoruhodnou osobitosťou tejto kritiky je skutočnosť, že **vznikla na základe odborných podnetov**, zo spomínaného konfliktu neživotnej schémy dejín filozofie s výsledkami konkrétneho výskumu, s vecným poznaním historických faktov a zvláštností slovenského filozofického života a že v konečnom dôsledku mierila proti neprimeranej ideologizácii historicko-filozofickej práce.

Zvlášť treba vyzdvihnúť, že kritický historicko-filozofický prúd **odmietol už vo svojich začiatkoch aj oficiálne tézy hodnotenia idealizmu**, ktoré - ako písal J. Bodnár - "zjednodušujú výklad idealizmu, nevystihujú v plnom rozsahu príčiny jeho existencie, životnosti, zanikania jedných foriem a tvorenia sa nových" ([4], 257). V citovanom článku uviedol J. Bodnár ako príklady takýchto téz tézy o zahŕňaní súčasného idealizmu, o jeho rozklade a zániku, obsiahnuté v učebniciach marxistickej filozofie a v iných početných publikáciách, ale aj v oficiálnom *Stručnom filozofickom slovníku*. Zo známych dôvodov napísal aj to, že citované tézy sú v rozpore s Leninovým hodnotením idealizmu, podľa ktorého je filozofický idealizmus nezmyslom iba z hľadiska vulgárneho materializmu. Ďalej tvrdil, "že značný podiel na zjednodušenom hodnotení idealizmu... má tendencia neúmerne tesne spájať filozofiu s politikou, vedúca až k nivelizácii špecifickosti filozofie", a dožadoval sa diferencovaného prístupu k súčasnému idealizmu ([4], 258). Podobnú myšlienku vyslovil aj J. Strinka, keď napísal, že "absolutizovanie triedneho boja bolo aj hlavnou príčinou vulgárneho výkladu Ždanovovej tézy o boji materializmu a idealizmu" ([5], 355).

Jednotlivé kritické názory väčšiny slovenských historikov filozofie na oficiálnu marxisticko-leninskú schému dejín filozofie v Ždanovovom podaní zhrnula do určitého celku vtedajšia vedúca historicko-filozofického výskumu vo FÚ SAV E. Várossová, a to v rozsiahlej štúdií o potrebe teórie dejín filozofie [6]. Na základe analýzy zrodu a historického vývoja dejín filozofie, najmä Hegelovho prínosu k vymedzeniu ich pojmu, predmetu a metódy, vyslovila o aktuálnom stave marxisticko-leninskej filozofickej historiografie najmä tieto kritické závery:

a) marxistickí filozofi nevládli dostatočne kriticko-prehodnocovací proces dejín filozofie: treba sa vysporiadať s radom otvorených podstatných i parciálnych metodologických problémov, o ktorých je nevyhnutné diskutovať. Jednou z príčin tohto stavu je dogmatizmus historikov filozofie;

b) doteraz nebola vypracovaná ucelená, kompletnejšia marxistická teória dejín filozofie;

c) v Ždanovovej definícii dejín filozofie sa predmet dejín filozofie redukuje na zrod, vznik a vývin materialistického svetonázoru, teda iba na jednu zo zákonitostí tohto procesu;

d) z určitej apriórnosti a apodiktickosti uvedenej definície môžu vyplývať zjednodušujúce náhľady, na základe ktorých sa bez objektívnej analýzy zavrhuje to, čo nezodpovedá určitej predstave "materializmu".

Nemožno nezdôrazniť aj skutočnosť, že rozvíjajúca sa kritika oficiálnej filozofie sa prelievala v päťdesiatych rokoch zo sféry špecifickej historicko-filozofickej aktivity, jej teoretických a metodologických problémov, istým spôsobom aj do ďalších oblastí filozofických úvah. Prejavilo sa to v súvislosti s hodnotením spoločenskej funkcie filozofie, keď J. Strinka ako účastník historicko-filozofickej diskusie vyslovil názor, že okrem takých prejavov ľudskej aktivity, ako sú jazyk, technika výroby, prírodné vedy, matematika, logika atď., obsahujú aj "takzvané ideologické prejavy ľudskej aktivity" (pričom mal na mysli "napríklad umenie, najmä umeleckú literatúru, rôzne disciplíny spoločenských vied, vrátane sociológie, a tiež filozofiu") neideologické, t. j. mimotriedne, všeľudské prvky ([5], 346). V slovenskom prostredí sa tak z vnútorného filozofického podnetu zrodila diskusia tematicky blízka diskusii, ktorá v tom období prebiehala v Čechách. Bola to diskusia filozofov (I. Sviták, K. Kosík) o vzťahu vedy a ideológie, ktorú bezprostredne podnietili politické a ideologické krízové javy v komunistickom hnutí po 20. zjazde KSSZ a v ktorej zaznievali napríklad názory, že ideológia je nezmieriteľná s vedou, že komunistické hnutie plodí falošnú ideológiu atď. Paralelný priebeh dvoch takýchto diskusií v Prahe i Bratislave prispieval bezpochyby k narastaniu kritických a reformných nálad v celej vtedajšej československej filozofii.

Nemarxistický filozof a sociológ v reformnom procese. Všeobecným javom vo filozofických prostrediach v 50-tych rokoch bola skutočnosť, že nositeľmi kritiky oficiálnej marxisticko-leninskej filozofie a reformných procesov a prúdov boli filozofi hlásiaci sa k marxizmu. Vznik kritického ovzdušia a nastoľovanie reformných požiadaviek, tolerovaných mocou aspoň dočasne, prebúdzať však ku kritickej aktivite aj filozofov iných smerov, ktorí marxistickú filozofiu nanajvyš tolerovali a uznávali iba formálne. Kritický prúd vo výskume dejín filozofie na Slovensku a diskusie, ktoré tento

prúd vyvolával, podnietili ku kritickej aktivite napríklad Alexandra Hirnera, ktorého zhromaždenie marxisticko-leninských filozofov v roku 1950 vyradilo zo slovenského filozofického a sociologického života ako predstaviteľa "spoločenskej vedy, ktorá skončila v najvulgárnejšom filozofickom idealizme, v primitivizme a vo fetišizme" ([7], 74). V polemickom článku o náhľadoch filozofov Malohontskej spoločnosti uverejnenom v Kultúrnom živote ([8], 10) odmietol čierno-biele videnie filozofických javov a postáv slovenských osvietencov, apriorizmus a nihilizmus v ich hodnotení, vulgárny sociologizmus, podľa ktorého osvietenci konali reakčne, "lebo boli príslušníkmi vládnucej triedy". A. Hirner sa pritom odvolával na Leninovo komplexné hodnotenie západných osvietencov, ktorý im "odpúšťal" náboženské motivácie. Dožadoval sa dôslednejšieho zahĺbenia do historického materiálu, pri ktorom "zjavia sa nám fakty a momenty, ktoré bude treba starostlivo triediť, a po tomto starostlivom roztriedení bude možné vysloviť konečný súd..." Za nepredpojatý diferencovaný výskum tvorby filozofických osobností našej minulosti, za závery na základe poznania faktov sa vyslovil A. Hirner o rok neskôr aj na stránkach Slovenského filozofického časopisu v článku uverejnenom pod názvom *Bol Michal Štaigel pasívnym epigónom Kantovým?* [9].

Politický a ideologický "odmäk" po 20. zjazde KSSZ a kritika stalinskej praxe v spoločenských vedách, ktorá na ňom odznela, podnietila Alexandra Hirnera, aby vyšiel aj s požiadavkou obohacovania spoločenských vied na Slovensku o výsledky faktového empirického materiálu získaného v terénnych výskumoch. V článku uverejnenom v Slovenskom filozofickom časopise ihneď po moskovskom zjazde vložil aj svoju konkrétnu predstavu obnovy sociologických výskumov v slovenských pomeroch, rešpektujúcu ich vtedajšie špecifiká [10]. A. Hirner súhlasil z pochopiteľných dôvodov s tým, aby sa sociológia neoddeľovala od historického materializmu, ale súčasne odsudzoval jednoznačne aj paušálne odmietanie práce buržoázných vedcov. Nevracal sa do minulosti, ale jasne nastolil otázku obrody sociológie na Slovensku a čitateľ z jeho textu ľahko vycíti jeho kritický postoj k situácii, ktorú navrhoval zmeniť.

Filozofický časopis na podporu kritického prúdu. Pri tejto príležitosti sa treba zmieniť aj o tom, akú ambivalentnú, avšak viac kritickú ako apologetickú funkciu plnil v 50-tych rokoch z hľadiska fenoménov, ktorými sa zaoberáme, filozofický časopis, ktorý Filozofický ústav SAV vydával pod tromi názvami - *Filozofický zborník*, *Filozofický časopis* a *Slovenský filozofický časopis*. Na jednej strane časopis síce uverejňoval apologetické texty, najmä vo forme úvodníkov. Od samého začiatku však poskytoval svoje stránky autorom, ktorí začali spochybňovať a kritizovať formulácie vládnucej filozofie, najmä spomínanú Ždanovovu schému dejín filozofie a jeho negativistický postoj k nemarxistickej filozofii. Po rokoch nemožno nepoznamenať, že ak aj autorov textov prvého druhu mohli po čase mrziť ich základné postoje, tak autorov tohto druhého typu textov, kritických textov, mohla mrziť odborná úroveň napísaného, to že ich kritika často neprekračovala úroveň bežnej politickej publicistiky, že bola skôr silácka v slovách ako filozofická v pravom slova zmysle.

Inak, jednoznačne pozitívne treba však hodnotiť texty, ktoré redakcia preberala v tom čase na podporu kritických názorov domácich autorov. Boli to najmä články z poľských a neskôr aj z juhoslovanských časopisov. Ide napríklad o texty - B. Baczka

a Ľ. Kořakowského, J. Kubského, ktoré okrem toho, že obsahovali spočiatku najmä diferencovanejšie marxistické pohľady na dejiny filozofie, prinášali čoraz viac argumentov a odpovedí na otázky, ktoré znepokojovali i slovenských kritických filozofov. Písalo sa v nich napríklad takto: "Nesmieme zabúdať na cenné prvky, obsiahnuté v celkove idealistických doktrínach." "... Všetky filozofické recepcie možno vysvetliť jedine aktívitou prijímacieho prostredia... Sám termín 'vplyvy' nemožno už vlastne prijať..." "Ždanovova definícia kríva v najdôležitejšom: nemožno odpovedať na otázku: čo je predmetom dejín filozofie - ak sa jednoznačne nevysvetlí, čím je **sama filozofia**." "Definícia Ždanova silne exponuje **boj** dvoch táborov ako základnú cestu rozvoja filozofie... Filozofia a jej dejiny sa rozdeľujú na dve oblasti ľudského myslenia, ktoré majú v podstate veľmi málo spoločného. To potom viedlo *a limine* k diskreditovaniu riešení a výtvarných dosiahnutých na pôde idealizmu." "Kapitolu samu o sebe predstavuje hodnotenie súčasnej buržoáznej filozofie... Tu sa zhrnuli v kondenzovanej podobe všetky chyby a zjednodušenia." - atď., atď. Ak by sme hľadali odpoveď na otázku, prečo redakcia zvolila túto cestu, prečo tak rada siahala po textoch poľských autorov, mohli by sme povedať, že hľadala "spojencov", oporu i argumenty pre domáce kritické postoje, ktorým nadŕžala. A na prípadnú námietku oficiálnych kruhov sa dalo napríklad reagovať protiotázkou: A v Poľsku je to prípustné? Medzi krajinami sovietskeho bloku bola vtedy totiž v popredí totožnosť, a nie diferenciácia, či dokonca rozpor.

Prvý pokus o umlčanie kritiky. Stranícke kruhy a ortodoxní vyznávači oficiálnej filozofie sledovali s nevdou kritickú filozofickú aktivitu od jej samého začiatku. Ako prvý proti nej ostro vystúpil a odmietol ju Lev Hanzel, docent, profesor a neskôr vedúci katedry na Filozofickej fakulte a najmä stranícky ideológ pôsobiaci v oblasti filozofie. Svoju kariéru propagátora a ochrancu sovietskej verzie marxizmu začal veľmi skoro a ako jej najradikálnejší prívrženec prezentoval sa už na filozofickej konferencii v roku 1950, dokonca aj ako prvý kritik rokovania konferencie, avšak z tých najortodoxnejších pozícií. V polovici 50-tych rokov, v roku 1955, vystúpil ostro na obranu Ždanovových názorov na dejiny filozofie. Viaceré názory kritikov Ždanovovej interpretácie dejín filozofie označil za nevedecké, lebo údajne vedú k záveru, "že na slovenské pomery nemožno aplikovať marxisticko-leninské princípy vysvetľovania dejín filozofie". Charakterizoval ich ako "typický sociálnodemokratický objektívizmus", "revíziu marxisticko-leninského učenia o boji dvoch línií vo filozofii", "prechod na pozície idealistického vysvetľovania dejín", podliehanie buržoáznym filozofickým názorom, ktoré hrubo skresľujú a falšujú históriu filozofie na Slovensku, potláčajú a zatajujú materialistické tradície na Slovensku a vytvárajú falošné zdanie, že "na Slovensku nebola materialistická filozofia" ([11], 1340-1343). Takýmito formuláciami vniesol Hanzelov článok do odborných diskusií politikum.¹

¹Nemožno pri tejto príležitosti nezaznamenať ani to, že sa Hanzelovo vystúpenie, hoci vyšlo v straníckom teoretickom tlačovom orgáne, reagovali pohotovo, a to odmietavo, účastníci historicko-filozofického výskumu. T. Münz napríklad napísal, že Hanzelov "postup je dogmatický" a jeho "apriórne tvrdenie, že... materialisti tu boli a museli byť, je vedecky bezcenné" ([12], 170). A. Kopčok polemizoval s citovanými názormi L. Hanzela preto, že "chce, aby aj v slovenských dejinách v každom prípade prebiehal boj materializmu s idealizmom v klasickej

Na dogmatické pozície obrany formúl marxisticko-leninskej filozofie a ideológie postavil sa po L. Hanzelovi v druhej polovici 50-tych rokov M. Topol'ský. Svoje polemické články uverejňoval najmä v straníckom časopise *Predvoj*. Polemizoval v nich - neraz konfúzne, vulgarizátorsky a prekrucujúc skutočné postoje a názory kritizovaných - s nositeľmi čo len trochu nekonvenčných filozofických myšlienok a úvah. Medzi prvými boli autori *Kapitol z dejín slovenskej filozofie*, J. Strinka s jeho úvahami o kritériách pokroku a neskôr aj ďalší. E. Városovú ako autorku úvodu *Kapitol z dejín slovenskej filozofie* kritizoval za to, že pripúšťala autonómnosť a určitú samostatnosť vedy, obhajoval tézu, že je revizionizmus väčším nebezpečenstvom pre vedu ako dogmatizmus, vystupoval proti dezideologizácii vedy, tvrdiac napríklad, že "veda je vlastne vedeckou ideológiou a vedecká ideológia je vedou" ([14], 10). V tejto súvislosti reagoval na úvahy J. Strinku o relatívnej indiferentnosti aj niektorých duchovných aktivít k triednym zápasom. Vystupujúc proti snahám "urobiť z vedy sumu neutrálnych poznatkov" obvinil J. Strinku, že (spolu s A. Schaffom a A. Kolmanom) robí záver o "spoločenskej, a teda aj triednej neutralite vied" ([15], 238).

Už v 50-tych rokoch sa tak v slovenskej marxistickej filozofii začali vytvárať dva proti sebe stojace prúdy. Kým jeden z nich, dogmaticko-apologetický, úzko spojený so straníckymi štruktúrami, úzkostlivo obhajoval každú oficiálnu filozofickú formuláciu, pre druhý z nich boli charakteristické kritické postoje k ideologicky strnulému chápaniu filozofickej problematiky. Napätie a konflikty medzi týmito prúdmi v ďalších rokoch narastali alebo sa zmierňovali, a to tak na základe imanentných filozofických podnetov, ako aj a najmä na základe meniacich sa vonkajších politicko-ideologických situácií. Šírka a ostrosť útokov dogmaticko-apologetického prúdu súvisela s osobitosťami dobového politického diania a s ním súvisiacich ideologických potrieb. Ľ. Kořakowski to neskôr vysvetľoval takto: "Marxizmus ako sovietska stranícka a štátna doktrína už mal jasne dotvorenú podobu. Táto doktrína sa nazývala marxizmom-leninizmom... Nie je ničím iným ako Stalinovou ideológiou: obsahuje rôzne prvky Marxovej, Engelsovej a Leninovej teórie a založená je na predpoklade, že je to tá istá teória, ktorú 'klasicí' jeden po druhom 'rozvíjali' a 'obohacovali'... Táto 'ideológia' bola strnulá, a teda katechizovaná, redukovaná na súhrn nemenných formúl, ktoré sa mali opakovať a nemalo sa od nich ani trochu ustupovať." ([16], 133) Preto sa jej kritici mohli pred ťažením jej obrancov brániť nanajvýš dožadovaním sa práva na diskusiu alebo práva na omyl.

Agresivita obrancov marxisticko-leninskej ideológie, vrátane formúl jej filozofickej súčasťi, narastala spravidla paralelne s prehlbovaním sa krízových javov svetového alebo domáceho komunistického hnutia. Takýmto výrazným krízovým javom bolo známe ohrozenie sociálno-politického systému sovietskeho typu v Poľsku a Maďarsku a v určitom zmysle aj v iných krajinách po 20. zjazde KSSZ v roku 1956 a následná reakcia medzinárodného centra komunistického hnutia, ktoré položilo medze kritike stalinizmu, zmenám existujúceho systému a za hlavné ideologické nebezpečenstvo vyhlásilo revizionizmus. Československé stranícke vedenie zaradilo kritiku revizionizmu medzi svoje preventívne akcie, ktoré mali zabrániť opakovaniu poľských a maďarských revolučných udalostí na domácej pôde. Jeho ťaženie proti revizionizmu v kultúre a vo vede podobe" a "že vyzýva historikov filozofie "k subjektivistickému konštruovaniu historickej skutočnosti" ([13], 379).

nemohlo, prirodzene, obísť ani filozofiu, najmä jej kritický prúd s reformnými požiadavkami.

O novovzniknutej situácii aj vo filozofickom živote na Slovensku svedčí hoci len takýto nepatrný, ale príznačný fakt: kým Slovenský filozofický časopis bol - ako sme spomínali - v polovici 50-tych rokov periodikom, ktoré poskytovalo priestor kritikom Ždanovovej historicko-filozofickej schémy, jeho 1. číslo v roku 1959 uvádzala už rozsiahla štúdia L. Hanzela pod charakteristickým titulom *K filozofickým základom súčasného revizionizmu*, v ktorej sa spolu s názormi známych politikov kritizujú aj teórie a názory filozofov Gy. Lukácsa, L. Kořakowského, H. Lefebvra a ďalších.

So stranickou kritikou revizionizmu v Československu v 50-tych rokoch vystúpilo v súlade so zaužívaným stranickým postupom ako prvé vedenie KSČ. Dňa 29. marca 1959 schválil ÚV KSČ *Zprávu o současné situaci ve filozofii*, v ktorej sa uvádzajú pokusy o revíziu marxizmu-leninizmu, najmä diskusia o vzťahu vedy a ideológie, a naznačuje sa žiaduci smer jej ďalšieho vývoja. Predmetom správy sú teda najmä pomery v českej filozofii, čo zrejme vyplývalo z toho, že filozofickým dianím na Slovensku sa malo zaoberať slovenské stranické vedenie (pozri [17], 56-114). Po takmer desiatich rokoch malo teda opäť vstúpiť aj do filozofie na Slovensku najvyššie stranické vedenie. Na konci roku 1959 sa to aj stalo.

Obsah stranického uznesenia o filozofii na Slovensku je stručne vyložený v úvodníku *Za ďalší rozvoj filozofie na Slovensku*, ktorý vyšiel v druhom čísle časopisu *Otázky marxistickej filozofie* v r. 1960. Hoci uznesenie slovenského stranického vedenia o filozofii malo byť akosi aplikáciou uznesenia celoštátneho stranického vedenia na slovenské filozofické pomery, z porovnania obidvoch uznesení vyplývajú medzi nimi významné rozdiely:²

1. Stranické uznesenie o filozofii, schválené na Slovensku bolo iba uznesením byra ÚV, a nie ÚV. Bolo určené iba vybraným stranickým fóram a nemalo širokú publicitu.
2. V slovenskom uznesení sa nehovorilo o ucelených revizionistických prúdoch, ale iba o revizionistických tendenciách niektorých filozofických pracovníkov.
3. Pri výpočte revizionistických tendencií neuvádzali sa v uznesení mená ich nositeľov, aby sa zamedzilo ich eventuálnej škandalizácii.

²Vysvetlenie tejto skutočnosti treba zrejme hľadať predovšetkým v ovzduší a v priebehu aktívu filozofov, účastníci ktorého sa na podnet vedenia komunistickej strany na Slovensku vyjadrovali v prvej polovici roku 1959 v súvislosti s prípravou uznesenia k situácii v slovenskej filozofii. Rokovanie aktívu výrazne ovplyvnilo vystúpenie L. Szántóa, ktorý rozhodne odmietol prejav L. Hanzela, vypracovaný a prednesený v duchu aktuálneho stranického ťaženia proti revizionizmu. Lev Hanzel varoval pred nebezpečenstvom revizionizmu vo filozofii na Slovensku, za jeho centrum označil Filozofický ústav SAV, kde sa reviduje marxistické vysvetľovanie dejín filozofie, atď. Za vzor správneho postupu v danej situácii označil svoju katedru, ktorá údajne už zúčtovala s revizionizmom vo svojich radoch - pristúpila k prepúšťaniu nespoľahlivých pracovníkov (E. Illeková). Bolo zrejme, že Hanzelova kritika bola namierená najmä proti I. Hrušovskému, vtedajšiemu riaditeľovi FÚ SAV. L. Szántó rázne a ostro odmietol Hanzelove tvrdenia i konanie, pričom mu vytkol, že sa ničomu nepoučil z dôsledkov svojho podobného počínania v minulosti.

4. Uznesenie sa nedotklo kritikov Ždanovovej schémy dejín filozofie, naopak ako úspech sa v uznesení uvádza vydanie *Kapitol z dejín slovenskej filozofie*, pri tvorbe ktorých sa vychádzalo aj z kritiky Ždanovových názorov.

5. V uznesení sa neodporúčali žiadne tresty v podobe d'alekosiahlych kádrovo-personálnych zmien alebo iných podobných sankcií. Nik z filozofických pracovníkov nebol nútený opustiť svojej pracovisko. Za určité sankčné opatrenia možno považovať najvyšš to, že niektorí inkriminovaní pracovníci FÚ SAV boli "v záujme rozšírenia ich životných a politických skúseností" vyslaní na tzv. prax. Až na jeden prípad polročnej, tzv. výrobnjej praxe išlo o niekoľkokomesačné viac-menej formálne pobyty v iných, nefilozofických inštitúciách.

6. V rámci realizácie uznesenia udiali sa najmä tieto personálne zmeny:

a) za riaditeľa FÚ SAV bol menovaný L. Szántó;

b) z funkcie riaditeľa bol najmä zo zdravotných dôvodov odvolaný I. Hrušovský s tým, že bude naďalej hlavným redaktorom filozofického časopisu;

c) v rámci FÚ SAV boli vytvorené dva nové útvary - okrem útvaru pre ateizmus aj útvar pre sociologický výskum;

d) na základe rozhodnutí redakčnej rady filozofického časopisu o rozšírení jeho náplne a v záujme zvýšenia jeho nákladu začal časopis od roku 1960 vychádzať pod názvom *Otázky marxistickej filozofie*.

Takýmto vývojom prešla marxisticko-leninská filozofia na Slovensku v prvom desaťročí jej monopolného postavenia. Čoskoro po známej konferencii v roku 1950 prešla diferenciáciou a polarizáciou na dogmaticko-apologeticky a kriticky reformný prúd, najmä v súvislosti s teoreticko-metodologickými spormi vo výskume dejín slovenskej filozofie. Celé toto desaťročie uzavrelo spomínané stranické uznesenie o filozofii z roku 1959. Do slovenskej filozofie malo vnieť opäť "poriadok", čo znamenalo prehĺbiť jej apologetickosť a maximálne ju podriaďiť aktuálnym záujmom komunistickej politiky. Analyzované dejiny filozofie celého desaťročia však možno vyjadriť aj triádou - **sovietizácia** ako nastolenie poriadku, **reformné procesy** ako jeho porušovanie a **stranícke uznesenie** ako znovunastolenie poriadku. Schválené uznesenie však nesplnilo nádeje, ktoré do neho vkladali stranické kruhy - likvidáciu kritického myslenia a reformných snáh vo filozofii. V prvej polovici 60-tych rokov zaznamenali tieto fenomény dokonca d'alší rozmach. Nezastavil sa a na dosiahnutých zásadách sa ďalej rozvíjal výskum dejín slovenskej filozofie. Už o pár rokov, v roku 1965, sa z historicko-filozofického stanoviska konštatovala dokonca dlhoročná stagnácia celej marxistickej filozofie v pomarxovskom období, keď "filozofia bola... odsunutá do pozadia, resp. bola podriaďovaná mimosystémovým, predovšetkým prakticko-politickým hľadiskám", čím "došlo nevyhnutne k jej zjednodušeniu, k redukcii jej významu a v jadre vlastne k popretiu jej špecifčnosti" ([18], 511). O známej Ždanovovej definícii dejín filozofie sa už otvorene hovorilo, že sa v nej "v nejednom smere prejavila kulminácia nesprávnych teoretických manier", sťažujúcich náročný výskum dejín našej filozofie ([18], 518). V tomto období obohacuje sa slovenská filozofia o ďalšie reformné idey. V súvislosti s vydaním knihy A. Schaffa *Filozofia človeka* nastoľuje sa problematika humanizmu, od cudzenia atď. V roku 1964 začína prenikať na Slovensko i filozofia chorvátskeho časopisu Praxis, ktorá okrem spomínaných ideí prichádza aj s novými

gnozeologickými a ontologickými námetmi. Toto všetko a mnohé ďalšie javy patria však už do obdobia 60-tych rokov, keď reformné procesy nadobudli v slovenskej filozofii dokonca výraznú prevahu. To je však už, ako sa hovorí, iná pieseň. Iná, ale nie podstatne iná. Opäť na konci 60-tych rokov nastupuje dianie, ktoré možno vyjadriť spomínanou triádou. I toto dianie uzatvorili totiž na konci ďalšieho desaťročia stranícko-štátne, avšak už omnoho drastickjšie uznesenia a opatrenia.

Narušovanie totalitného monopolu, alebo "rodinná hádka"? Na záver uvádzam niekoľko poznámok k základnej charakteristike skúmaných fenoménov a k hodnoteniu ich historicko-filozofického významu.

Oficiálni komunistickí teoretici priradľovali v minulosti kritické prúdy a reformné procesy bez váhania k známej revizionistickej aktivite Eduarda Bernsteina, považovaného za jedného z najnebezpečnejších zradcov komunistického hnutia. Zahmlievajú a skresľujú tak cieľavedome ich hlavné osobitosti, týkajúce sa ich vzniku a podstaty. Predovšetkým sa prehliadalo ich špecifikum, spočívajúce v tom, že nevyrastali z čisto teoretických zdrojov, ale aj a najmä z podnetov pochádzajúcich z realizácie leninsko-stalinského modelu socialistického spoločenského zriadenia, a že predmetom ich kritiky a reformných snáh vo filozofickej sfére boli formuly filozofie ako súčasť ideológie totalitného štátu sovietskeho typu. V tejto súvislosti sú inšpiratívne myšlienky Zdeňka Mlynára nielen o tom, že reformné komunistické koncepcie sú konkrétnym historickým prípadom interpretácie Marxovej teórie a komunistickej ideológie, ale aj o tom, že sa týkajú kvalitatívnych zmien sovietskeho systému v období jeho poststalinskej krízy, že vznikali vo vnútri komunistických strán a že hlavným tvorcom ich ideí bola komunistická inteligencia (Lukácsova filozofická škola v Maďarsku, poľskí ekonómovia a sociológovia) ([19], 33-36). K tomu možno dodať, že po reformných ideách siahala táto kategória príslušníkov inteligencie najmä v krízových situáciách, keď sa teória komunistickej prestavby spoločnosti dostávala do konfliktu s praxou, po strate ilúzií o sľubovanej a očakávanej budúcnosti ľudstva. Ku kritickej aktivite ich prebúdžali interné podnety z ich vlastného predchádzajúceho poznania, formovaného v minulom kultúrnom a ideovom prostredí, ale aj inšpirácie z niektorých Marxových a Leninových prác, ako aj z diel nemarxistických mysliteľov. Domnievam sa, že takéto obsahové, časové i priestorové určenie skúmaných javov umožňuje pochopiť viac súvislostí ich vzniku, osobitostí, ale aj medze ich možností a osudov.

S hodnotením kritických prúdov a reformných procesov sa vo filozofickej literatúre stretávame vlastne už od ich začiatkov. Vyslovujú ich spravidla ich nositelia alebo ich kritici a odporcovia, a tak sú tieto hodnotenia najmä dvojaké: akceptujú a zdôvodňujú potrebu kritiky oficiálnej filozofie, alebo odmietajú túto kritiku a z nej vyplývajúce reformné úsilie. Medzi týmito stanoviskami sa objavujú aj autori, ktorí neodmietajú kritiku a reformy ako celky, ale iba niektoré ich aspekty alebo tendencie.

Konzervatívno-dogmatické hodnotenie kritických a reformných procesov poznáme. Spomíname si ešte, že sa odmietajú ako odklon od pravého marxizmu, od "klasikov marxizmu-leninizmu", ktorý sa považuje najmä za dôsledok antikomunistického pôsobenia. Takéto hodnotenie kritickej a reformnej aktivity sa prezentovalo u nás najmä

v rokoch tzv. normalizácie. Od 60-tych rokov vstupovali s ním k nám neraz priamo aj niektorí sovietski filozofi.

Kritickí a prreformní filozofi hodnotili svoje počínanie ako nevyhnutný tvorivý rozvoj marxistickej filozofie a ako obrodu autentickej filozofie tohto smeru.

V novšom období sa objavili i hodnotenia nemarxistického pôvodu, v ktorých sa ostrosť konfliktu medzi reformnými filozofmi a predstaviteľmi marxisticko-leninskej filozofie zmierňuje tak, že sa preto tento konflikt nazýva "rodinnou hádkou".

Aké hodnotenia kritických názorov, prúdov a reformných procesov v marxistickej filozofii z obdobia existencie totalitných systémov sa nám ponúkajú dnes, po určitom odstupe?

1. Domnievam sa, že možno iba súhlasiť s tým, ako I. Hrušovský hodnotil už v 60-tych rokoch pozitíva kritiky Ždanovovej filozofickej koncepcie z 50-tych rokov, kritiky vrcholiacej v 60-tych rokoch dokonca v spochybňovaní tzv. leninskej etapy marxistickej filozofie sovietskej proveniencie (J. Uher). Citujem: "Pred niekoľkými rokmi snažili sme sa v súvislosti s prípravou *Kapitol z dejín slovenskej filozofie* uplatňovať v rozpore s prevládajúcim stanoviskom diferencovanejšie skúmania a hodnotenia dejín filozofie... Tieto polemiky a zápasy s dogmatikmi prebiehali ešte v období pred 20. zjazdom KSSZ a viedli sa v záujme prekonania stagnácie na poli výskumu dejín filozofie." ([20]. 30) Nemožno pri tejto príležitosti neupozorniť na to, ako uplatnenie pojmu tzv. relatívnej pokrokovosti, ktorý obhájil práve I. Hrušovský, umožnilo v nepriaznivej ideologickej atmosfére prekonávať negativistický vzťah k niektorým nemarxistickým smerom v našej filozofickej minulosti. Iba objektívny historicko-filozofický výskum môže preukázať, či a nakoľko sa výdobytky spomínaných polemík a zápasov zachovali aj v "normalizačných" rokoch.

2. Podobne možno považovať za výstižné tvrdenie Ł. Kołakowského, pochádzajúce už z jeho postkomunistických čias, podľa ktorého v reformných procesoch išlo o racionalistické tendencie v rámci marxizmu, o odmietanie chudoby pojmov a kategórií v leninsko-stalinskom marxizme, o kritiku pokusov redukovat' celú kultúru na triedny boj, filozofiu na boj materializmu s idealizmom atď. ([16], 516). Na eventuálnu otázku, či takéto vylepšovanie marxizmu-leninizmu, jeho modernizácia neslúžili vlastne iba samému marxizmu-leninizmu, možno odpovedať protiotázkou, či kultivovanejší marxizmus-leninizmus, ktorý sa dostával do rozporu s vulgarizáciou filozofického myslenia a aj s ideologicky kanonizovanými formulami, nebol v konečnom dôsledku aj v súlade so širším spoločenským záujmom a napokon aj v záujme odporcov marxizmu-leninizmu?

3. Určitý prínos reformistov k rozvoju vedeckého myslenia možno - podľa môjho názoru - nájsť aj v ich kritike ideologizácie poznania. Zdôrazňovaním a rozširovaním sfér relatívne indiferentných vo vzťahu k triednym zápasom, poukazovaním na rozpory medzi vedou a ideológiou a na škodlivé dôsledky panstva ideológie v spoločnosti atď. problematizovali vo svojich vystúpeniach oficiálne definovaný vzťah medzi vedou a ideológiou, straníckosťou a poznaním. Zdôrazňovaním škodlivosti ideologizácie poznania obmedzovali priestor pre vonkajšie mimovedecké, politicko-ideologické zásahy do vedy a rozširovali predpoklady objektívneho vedeckého poznania.

4. Vznikom a dotvorením kritických a reformných prúdov a procesov vznikla v neskoršom období vlastne názorová pluralita v rámci marxizmu. "Pluralizmus marxistickej filozofie je faktom" - písalo sa v roku 1968 v časopise *Filozofia*. "Na jeho existencii nič nemení, že pre niekoho je faktom príjemným, lebo v ňom vidí výraz rozvoja tejto filozofie, pre iného zase nepríjemným až odsúdeniahodným, pretože ho považuje za znak jej úpadku." ([21], 504) Ďalšou svojou aktivitou - nahradzovaním konfrontácie dialógom s nemarxistickými filozofickými smermi, následnými rehabilitáciami a opätovným včleňovaním perzekvovaných nemarxistických filozofov v krajinách sovietskeho bloku do filozofického diania - vytvárali reformisti predpoklady pre diskusie a dialógy, pre slobodnejšiu komunikáciu a pohyb ideí, pre obnovenie štandardných pomerov vo filozofickom živote jednotlivých krajín.

5. Na základe návratov k raným Marxovým prácam, k jeho známemu výroku o práve na kritiku všetkého existujúceho, na základe aktualizácie niektorých Marxových filozofických kategórií prekračovali reformní filozofi veľmi často rámec filozofie a rozvíjali ostrú kritiku spoločensko-politických pomerov vôbec. V rozsiahlej publicistickej aktivite (v tlači, rozhlase i televízii) v rôznych inštitúciách vrátane stranických inštitúcií podrobili kritike najmä politický systém. Byrokratizmus v strane i štáte kritizovali ako prejavy odcudzenia, dožadovali sa oddelenia strany a štátu, plurality politických strán, demokratizácie, či už ako realizácie idey inštitucionálnej revolúcie (M. Kusý), inštitucionalizácie kritiky v spoločnosti, teda vytvorenia organizovanej opozičnej sily (J. Strinka), alebo demokratizácie komunistickej strany oslabením postavenia stranického aparátu, ochranou práv menšiny v strane na zachovanie jej názorov (A. Kopčok) atď. Dôsledkom takéhoto pôsobenia reformistov bolo spochybňovanie oficiálneho obrazu spoločnosti a štruktúry jej politicko-ekonomického fungovania.

6. Kritikou oficiálnej filozofie a kritickým posudzovaním spoločenských fenoménov podporovali a rozvíjali nositelia reformných procesov celkové kritické ovzdušie v spoločnosti, odhaľovali slabé stránky existujúceho usporiadania spoločnosti, vnášali do neho nepokoj a rozbíjali monolitnosť totalitného systému.³ Zrážali sa preto často s politickou mocou neraz vo veľmi ostrých konfliktoch, a to i vtedy, keď ako alternatívy ďalšieho postupu predkladali ďalšie nerealistické, utopické predstavy (samospráva, politický pluralizmus bez strán atď.). Osobitne treba zdôrazniť, že totalitný systém tak oslabovali **zvnútra**, z čoho vyplývala aj spomínaná ostrosť konfliktov. Možno iba súhlasiť s názorom, že "pre režim je najnebezpečnejšia kritika, ktorá zvnútra rozkladá jeho falošnú identitu a podkopáva základy jej legitimacy... S kacírom sa zaobchádzalo vždy horšie ako s príslušníkom iného náboženstva" ([23], 115).

³Takéto hodnotenie pôsobenia reformných filozofov v podmienkach totalitného systému nie je cudzie ani chorvátskemu filozofovi L. Veljakovi, ktorý sa pri analýze recepcie filozofie z časopisu *Praxis* nedávno kládol takéto otázky: "Ako špecificky prispel *Praxis* k deštrukcii dogiem, dogiem 'marxisticko-leninského svetového názoru' a iných dogiem? Do akej miery bola deštrukcia dogiem v danom prípade aj deštrukciou autoritatívno-totalitného zriadenia a do akej miery vyhlasovanie práva (a intelektuálnej povinnosti) na kritiku všetkého existujúceho bolo aj porušovaním monolitu oficiálneho svetonázoru? Na každú z týchto otázok možno asi odpovedať protiotázkou, avšak bez systematického výskumu zbaveného akýchkoľvek predsudkov na tieto a podobné otázky určite definitívnu odpoveď poskytnúť nemožno." ([22], 116)

Sotva by sa pri rešpektovaní uvedených a podobných faktov mohlo súhlasiť s citovaným tvrdením, že konflikt medzi reformnými filozofmi a predstaviteľmi oficiálnej marxisticko-leninskej filozofie a ideológie vôbec treba považovať za "rodinnú hádku".

Do popredia historicko-filozofického výskumu sa i u nás dostávajú v poslednom období dejiny filozofie 20. storočia, výskumu, v ktorom sa nebude dať vyhnúť ani hodnoteniu pôsobenia marxistickej filozofie. Zmyslom týchto úvah bolo pripomenúť niektoré nezanedbateľné špecifiká tohto fenoménu.

LITERATÚRA

- [1] BELANČIČ, M.: "Filozofija i doktrina". In: *Theoria*, XXXI, 1988, č. 1-2, s. 51-59.
- [2] MODZELEWSKI, K.: "Zwrotniczy". In: *Polityka*, 1995, č. 18.
- [3] SEGĚNOVÁ (VÁROSSOVÁ), E.: "Kolektívna úloha slovenských filozofických pracovníkov". In: *Filozofický zborník SAVU*, VII, 1952, č. 3-4, s. 16-26.
- [4] BODNÁR, J.: "K otázke hodnotenia idealizmu". In: *Slovenský filozofický časopis*, XII, č. 3, s. 256-266.
- [5] STRINKA, J.: "K otázke kritéria pokroku. (Poznámka na okraj Kapitól z dejín slovenskej filozofie)". In: *Slovenský filozofický časopis*, XII, 1957, č. 4, s. 343-356.
- [6] VÁROSSOVÁ, E.: "O potrebe teórie dejín filozofie". In: *Filozofický časopis*, XIII, 1958, č. 1, s. 52-66.
- [7] SIRÁCKY, A.: "Buržoázne-triedne korene a idealistické pozície sociológie a sociografie na Slovensku". In: *Filozofický zborník SAV*, V, 1950, s. 73-76.
- [8] HIRNER, A.: "O kultúrne dedičstvo Malohontskej spoločnosti". In: *Kultúrny život*, X, č. 14, 26. 3. 1955, s. 10.
- [9] HIRNER, A.: "Bol Michal Štaigel pasívnym epogónom Kantovým?" In: *Slovenský filozofický časopis*, XI, 1956, č. 1, s. 67-86.
- [10] HIRNER, A.: "K otázke výskumu v rámci spoločenských vied". In: *Slovenský filozofický časopis*, 12, 1957, č. 1, s. 52-59.
- [11] HANZEL, L.: "Revízia vedeckého svetonáhľadu - ideový základ a východisko sociáldemokratizmu". In: *Pod zástavou socializmu*, 1955, č. 21, s. 1329-1344.
- [12] MÜNZ, T.: "Za správne chápanie boja idealizmu a materializmu v dejinách slovenskej filozofie". In: *Slovenský filozofický časopis*, XI, 1956, č. 2, s. 163-172.
- [13] KOPČOK, A.: "O niektorých škodlivých dôsledkoch zanedbávania konkrétneho výskumu javov". In: *Slovenský filozofický časopis*, XI, 1956, č. 4, s. 369-381.
- [14] TOPOĽSKÝ, M.: "Bojovnou vedou proti revizionistickým vplyvom". In: *Predvoj*, 1959, č. 14, s. 9-10.
- [15] TOPOĽSKÝ, M.: "Vedec, veda a vedecký fakt". In: *Slovenský filozofický časopis*, XIII, č. 30, Bratislava 1958, s. 220-246.
- [16] KOLAKOVSKI, L.: *Glavni tokovi marksizma*. Zv. III. Beograd 1985.
- [17] HRZAL, L. - NETOPILÍK, J.: *Ideologický boj ve vývoji české filozofie*. Praha 1975.
- [18] VÁROSSOVÁ, E.: "Doslôv". In: *Prehľad dejín slovenskej filozofie*. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1965.
- [19] MLYNÁŘ, Z.: *Krize v sovětských systémech od Stalina ke Gorbačovovi*. Praha 1991.
- [20] HRUŠOVSKÝ, I.: *Problémy, portréty, retrospektívy*. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1961.
- [21] ZIGO, M.: "Spor o Garaudyho chápanie marxizmu". In: *Filozofia* XXIII. 1968, č. 5, s. 504-512.

- [22] VELJAK, L.: "Medzinárodná recepcia filozofie Praxis-u". In: *Filozofia*, 57, 2002, č. 2, s. 116-121.
- [23] MARKOVIČ, M.: "Povodom razmišljanja o filozofiji prakse". In: *Theoria*, XXX, 1987, zoš. 3-4, s. 113-119.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/1105/22.

PhDr. Andrej Kopčok, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

REDAKCIA FILOZOFIE ŽELÁ
VŠETKÝM SVOJIM PRISPIEVATEĽOM,
ODBERATEĽOM A PRIAZNIVCOM
ŠŤASTNÝ NOVÝ ROK 2003
PLNÝ OSOBNÝCH A PRACOVNÝCH ÚSPECHOV